

KÀPSULES D'ART 19 > El reconeixement de l'art com a liberal

Amb Cristòfol Pons

Benvingudes oïentes de Ràdio Far. Aquest és el programa "Càpsules d'Art" i jo soc en Cristòfol Pons i, a partir d'ara, ús acompanyaré per explicar-vos algunes coses sobre art. Al llarg d'aquesta temporada ens centrarem en l'art contra-cultural del segle XX com a fil conductor, fent abans un parell d'apunts històrics per poder-nos justificar en algunes de les afirmacions que farem durant la temporada. És el cas del programa d'avui, que el centrarem en el segle XVII. A partir d'aquí i durant els següents programes, farem un repàs general a les dissidències culturals del segle XX. Farem una breu visita a les artistes i grups artístics que van treballar, des de la cultura, la contra-cultura i la vessant política de l'art, per oposar-se a l'estatus quo del moment. Evidentment ens deixarem un munt de noms i un munt de propostes, però el temps és el que és. Així i tot, intentarem indagar de manera general en els discursos contra-culturals que posen en una situació "d'escac i mat" a l'establishment cultural del nostre sistema.

Dit tot açò, per començar, avui ús parlaré d'un plet ("pleito" en castellà), un judici, que comença al segle XVII a Espanya. El febrer de 1623 s'inicia aquest plet jurídic entre les artistes i la hisenda del rei. El plet es nomenarà "Pleito de los Pintores y Doradores". La hisenda del rei vol cobrar un impost a les artistes: l'impost d'Alcabala (o "las alcabalas"). En aquell moment era l'impost més important, ja que era el que més ingressos produïa per la corona. Era una espècie d'iva, un valor afegit: un tant per cent dels guanys de la venda d'un producte destinat a les arques del rei.

Durant el barroc espanyol, la pintura encara era considerada una feina exclusivament manual i, per tant, no gaudia de prestigi. Per contra, els pintors del moment defensaven que l'art era una activitat liberal i intel·lectual. El reconeixement de la pintura com un art liberal (i açò és la pedra angular de la nostra reflexió) a Espanya va ser fruit d'un llarg camí per part dels pintors que defensaven la dignitat del seu art i, doncs, de la seua feina.

Per pintar un quadre l'artista havia de tenir coneixements extensos de moltes matèries: de teologia, d'història, d'anatomia, de ciència, de geografia, de perspectiva, de geometria i, a sobre, havia de tenir les habilitats manuals

per fer-ho amb destresa. Tot i que era la mà qui executava l'obra, les artistes del moment defensaven que no es tractava d'una simple destresa manual, i per açò se l'hauria de concebre com un art liberal i, com a tal, està exempt d'aquests impostos abusius (un 10% de la venda s'anava a les "Alcabalas"). Evidentment, els nobles i els eclesiàstics no pagaven impostos. Per tant, la qüestió, en aquell moment, era si la pintura era o no un art liberal per tal d'estalviar-se aquests pagaments? I què vol dir art liberal? Doncs, l'art liberal és l'art de les persones lliures. Lliures de la mateixa manera que ho entenien els grecs. Eren lliures aquelles persones que no havien de tenir les mans ocupades en feines manuals o el que en el judici es va anomenar, segons els termes del moment, "trabajos serviles", servils. I qui podia gaudir de no haver d'ocupar tot el sant dia a fer feina? Idò aquelles persones que no s'havien de guanyar la vida, aquelles qui es podien pagar la llibertat, les persones riques. La llibertat era una sort d'oci per als rics. Els esclaus, simplement, no tenien temps d'ocupar-se d'altra cosa que de sobreviure fent la feina que els hi assignaven. I d'aquí sorgeix la paraula llibertat i, consegüentment, la concepció de la persona que pot dedicar el temps a pensar i, per tant, a crear. Les persones, la feina dels quals era fruit del seu esforç mental, és a dir, tenien feines liberals, tampoc pagaven impostos. Aquest era el "kit de la qüestió" del judici de les "Alcabalas". En tot açò i, tornant al tema que ens concerneix, hem de recordar que abans del segle XVII i XVIII la pintura no gaudia d'aquest reconeixement, era concebuda com una artesanía, en la qual no feia falta pensar per a la seva execució. Així, per tant, en aquell plet, les artistes es defensaven per la dignitat del seu sector, molt emparats pel que havia anat succeint des del renaixement italià, a on l'art s'havia convertit un humanisme. De fet, les artistes italianes ja havien aconseguit, un temps abans, la liberalització de l'art.

Dit tot açò, en realitat, tota aquesta història ens interessa, no només com a la defensa de la feina dignificada de les artistes i pintores, sinó com l'exemplificació de la relació intrínseca que existeix entre art i concepte. Li podríem dir, expressat de mala manera i fent un bot ben gros en la història, la conceptualització de l'art. I, com veiem, no és una cosa tan nova. Com aquesta idea que encara a dia d'avui impera en molts de llocs, que la bona pintura és aquella que s'executa bé, correctament, amb destresa o amb "talent", però que no té en compte o menysprea tota la feina intel·lectual que suposa la concepció d'una obra d'art. Una idea encara bastant extensa en llocs com aquí, a Menorca. Podríem dir, agosaradament, que l'art conceptual

és la darrera conseqüència d'aquest judici. Però, tot i que és una afirmació atrevida, m'agrada dir-ho perquè posa de manera ben clara, amb la visió història d'aquest judici com a testimoni, que les artistes concebem i modelem la realitat política de la nostra cultura, a través de les emocions, però també del pensament i l'intel·lecte.

Deixant de banda el que abans anomenàvem de la defensa dels drets liberals de les pintores, m'agradaria fer un incís, l'interès que me suscita un detall que és, no tant la idea de la dignitat de la feina que requereix un esforç intel·lectual, sinó la necessitat que tenia i que té l'artista de pujar de categoria en l'escala social. Açò és una de les aportacions del renaixement: Quan l'artista vol deixar de pagar l'impost d' "Alcabala", el que vol és convertir-se en una persona lliure, açò vol dir, en una persona més adinerada. Açò no només li dur unes conseqüències econòmiques, sinó també socials. Tot i que sap que fent art no es podrà convertir en una persona rica, sí que veu la possibilitat de viure millor. D'açò no es pot culpar a ningú, evidentment, però el que acaba fent l'artista és acceptar aquest estatus quo en comptes d'enfrontar-s'hi. S'ha de tenir en compte que durant la societat medieval, les feines manuals i les artesanies eren considerades feines innobles i, la paraula innoble no és casual, els nobles eren aquells qui no havien d'utilitzar les seves mans i, per tant, podien ser lliures. La idea de la noblesa de l'art apareix en aquell moment i que s'estén fins als nostres dies. Tota aquesta idea de l'art noble i de la liberalització de l'art es veu confrontada amb les idees anarquistes i comunistes de finals de segle XIX i principis del XX que veuen tot aquest moviment de classes com una capitalització de la cultura, no una emancipació d'aquesta, sinó com una obsessió per part del poder. Veurem més endavant, com al llarg del segle XX, alguns grups d'artistes sí plantegen fer aquest canvi: ja no volen viure bé com les classes superiors, sinó que desitgen destruir-les perquè tothom visqui en absoluta igualtat.

Amb tot açò apareix la figura del lliurepensador. El lliure pensar. D'aquesta manera enllacem la idea de l'art liberal del segle XVII amb el lliurepensament dels segles que els succeiran.

El problema que tenim en l'actualitat, que ja va començar amb les avantguardes i s'ha anat accentuant al llarg de les dècades següents, és que així com l'art es va liberalitzar va ser, alhora, absorbit pel capital. Així com l'art s'ha desempallegat de les normes i ha aconseguit llibertat, era absorbit

pels sistemes financers, propis de la classe aristocràtica, primer, i després de la burgesa, que va crear el mercat per fer-ne un negoci; aquells mateixos que liberalitzen l'art són els qui creen el mercat i després l'introdueixen dins d'aquest.

I seguirem en els propers capítols. Moltes gràcies a totes i que tingueu un molt bon dia. Gràcies.